

Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları, deniz yetki alanları ve sınır anlaşmazlıkları üzerine jeopolitik bir değerlendirme¹

A geopolitical assessment on Eastern Mediterranean hydrocarbon resources, maritime jurisdiction and boundary disputes²

Cihad Denizli^{a*} Hamza Akengin^b Ali Karaca^c

^a İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye.

^b Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye.

^c Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye.

ORCID: C.D. 0000-0003-2188-192x; H.A. 0000-0002-0626-3819; A.K. 0000-0001-9882-9164

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 31.05.2023

Kabul/Accepted: 21.08.2023

Anahtar Kelimeler:

Jeopolitik

Doğu Akdeniz

Hidrokarbon

Münhasır ekonomik

bölge sınırları

Keywords:

Geopolitics

Eastern Mediterranean

Hydrocarbon

Exclusive economic zone

border

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(C. Denizli) denizlichad@gmail.com

DOI: 10.17211/tcd.1308226

Atf/Citation:

Denizli, C., Akengin, H., & Karaca, A. (2023).

Doğu Akdeniz hidrokarbon yatakları, deniz

yetki alanları ve sınır anlaşmazlıkları

üzerine jeopolitik bir değerlendirme. *Türk*

Coğrafya Dergisi, (84), 233-247.

<https://doi.org/10.17211/tcd.1308226>

ÖZ / ABSTRACT

Akdeniz, tarihi çağlardan beri pek çok uygarlığın hâkim olmak için güç mücadelesinde bulunduğu önemli bir merkez üssü olmuştur. Stratejik bir konuma sahip olan Akdeniz, doğu ve batı medeniyetlerini birbirlerine yaklaştıran, doğu ve batı ticaretini yönlendiren ve içerisinde birçok deniz eklentisi ile önemli su yolları bulunan küçük bir okyanusa benzemektedir. 21. yy. başlarında, Akdeniz'in doğusunda keşfi yapılan hidrokarbon (petrol-doğal gaz bileşimleri) kaynakları bölgenin daha önce sahip olduğu jeopolitik niteliklerine yeni ve çok önemli bir faktör daha eklemiştir. Hidrokarbon politikası olarak adlandıracağımız bu faktör, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletleri tarihi, siyasi ve mali yapıları gereği birbirleriyle MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) sınır anlaşmaları yapmalarına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra küresel ölçekte faaliyet gösteren enerji şirketleri miktarı henüz miktarı tam olarak belli olmayan hidrokarbon rezervlerini aramak için kendi aralarında rekabete girmişlerdir. Bazı devletler kendi deniz alanlarından daha fazla kazanım elde etmek için diğer kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarını kısıtlayıcı anlaşmalar yaparak bölgede gerilimi arttırmıştır. Bu durum günümüzde Doğu Akdeniz'de, deniz yetki alanları anlaşmazlığı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı Doğu Akdeniz Havzası'nda, imzalanan MEB sınırlarını ve uyumsuzluklarını, elde ettiğimiz ulusal ve uluslararası verilerden yola çıkarak coğrafi bir perspektifte inceleyip çözüm önerileri sunmaktır. Doğu Akdeniz'in batimetri altlığı GEBSO (General Bathymetric Chart of the Oceans) dan alınarak Arc Map 10.4 programı ile yenilenmiştir. Bununla birlikte çalışmanın diğer hedefi, araştırma sahasının tam olarak neresi olduğu ve bu sınırlara yönelik anlaşmazlıkları ortaya çıkaran sebeplerin neler olduğunu haritalar üzerinde göstermektir. Elde edilen bulgulara göre Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıkları tetikleyen iki farklı harita mevcuttur. Bunlardan birisi AB'nin savunduğu 'Sevilla Üniversitesi Haritası' diğeri ise 'Mavi Vatan (İstanbul Üniversitesi)' haritalarıdır. Bu anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için her devletin kendi aralarında diyalog kurarak coğrafyanın hakkaniyet ilkesine dayalı bir şekilde anlaşmalar yapması sonucuna varılmıştır.

The Mediterranean has been a significant epicenter where many civilizations have struggled for power since ancient times. The Mediterranean which has a strategic location, resembles a small ocean that brings the eastern and western civilizations closer to each other, directs the eastern and western trade and contains several sea extensions and substantial waterways. Early 21st century, Hydrocarbon (petrol and natural gas combinations) resources were discovered and this situation added essential and incoming factors to geopolitical features of research region. This factor, which we call the hydrocarbon policy, has caused the states which have border the Eastern Mediterranean to conclude border agreements with the EEZ (Exclusive Economic Zone) in accordance with their historical, political and financial structures. In addition, global energy companies have competition among themselves in search of hydrocarbon reserves despite the unclear amount of source. Some states have enhanced tension by making agreements that restrict the maritime jurisdiction areas of other coastal states in order to gain more from their own maritime areas.

¹ Bu çalışma birinci yazarın "Doğu Akdeniz Hidrokarbonları Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme" adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak üretilmiştir. UCEK 2022 Karabük Üniversitesinde özet bölümü sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² This study was produced using the first author's master's thesis titled "A Geopolitical Assessment on Eastern Mediterranean Hydrocarbons". The summary section of UCEK 2022 Karabük University was presented as an oral presentation.

This condition has revealed the problem of maritime jurisdiction disputes in the Eastern Mediterranean region. The aim of this study is to examine and offer a solution to the signed EEZ borders and their incompatibilities in Eastern Mediterranean Basin from a geographical perspective, based on the obtained national and international data. The bathymetry base of the Eastern Mediterranean was taken from GEBSO (General Bathymetric Chart of the Oceans and rejuvenated by ArcMap 10.4 program. Besides, the other goal of the study is to display the research area and the reasons related to disagreement towards borders by maps. According to findings, there are two different maps that trigger the conflicts in the Eastern Mediterranean. One of them is the 'University Map of Sevilla' which the EU advocates and the other is the 'Blue Homeland' (Istanbul University) maps. In order to eliminate these agreements, it was concluded that each state should establish communication among themselves and sign agreements based on the principle of equity of geography.

Extended Abstract

Introduction

It is known that the rate of oil and natural gas consumption in the global fossil fuel energy balance is increasing. Another well-known fact is that fossil fuel reserves with used. However, ongoing technology and knowledge have made it necessary to find new fossil fuel reserve areas. In recent years, with the advancing of technology, drilling activities in deep sea bowls have become possible. It has been likely to extract hydrocarbon reserves from these deep-sea basins. For the last two decades, thanks to the techniques mentioned, the Eastern Mediterranean basin is one of the regions where exploration and drilling activities have been carried out. As a result of the seismic exploration and drilling activities handled in the Eastern Mediterranean, a new geopolitical situation has emerged in the region. Due to detection of the presence of substantial hydrocarbon resources, region has suddenly become a regional and global attraction center for the states that have a coast on the Eastern Mediterranean. The newly found reserves caused the signing of Exclusive Economic Zone (EEZ) agreements between the states and the emergence of border disputes in maritime jurisdictions. The most comprehensive survey to date in the Eastern Mediterranean was carried out by the US Geological Survey (USGS) in 2010. The Herodotus Basin, the Nile Cone (Fan), and the Levant Continental Rim Basim have been extensively studied. As a result of these studies, the Eastern Mediterranean Basin has become the pivotal point of international energy companies such as Total, ENI, BP and SHELL. In its statement, the USGS identified approximately 3.45 trillion m³ (122 Tcf) of recoverable natural gas and approximately 1.7 billion barrels of recoverable oil assets in the Levant Basin, located between the Island of Cyprus and Israel. It is stated that there is 6.3 trillion m³ (223 Tcf) of recoverable natural gas and 1.8 billion barrels of recoverable oil in the Nile Basin (Balkaş, 2019). It is also stated that there are 3.5 trillion m³ of recoverable natural gas reserves in the fields south and southeast of Crete Island. Today, Greece's determination of EEZ border between the south of Crete Island and the Libyan mainland as the midline has opened up the sharing of natural gas resources here (Çelik& Çetinoğlu, 2019b). In 2015, Egypt's Zorh field, which has more reserves than any borehole drilled so far off the Nile Cone, was recorded as the largest discovery at 850 m³. In 2018, the Southern EEZ border, which was declared unilaterally on behalf of the Island, and the Levant, located in the southeast of the island, discovered two natural gas fields, Colypso and Glaucus-1 in 2019, during the research conducted with the Noble Energy company (Hava, 2020).

It stated that the Aphrodite parcel, located in the south of the island, has 5 to 8 trillion m³ of recoverable natural gas assets, according to Noble Energy.

Thus, every state in the region requires to gain more parcels from the Eastern Mediterranean Basin and aims to reach more hydrocarbon resources by signing agreements that will protect their own interests. In this direction, it call for expanding its maritime jurisdiction areas by making agreements with the Greek Cypriot Administration of Cyprus-Egypt in 2003, the Greek Administration of Cyprus-Lebanon in 2007, and the southern Cyprus-Israel in 2010. Turkey, on the other hand, took steps to protect its maritime jurisdiction areas by making an EEZ delimitation with the TRNC in 2011 and the Libyan National Reconciliation government in 2019, in response to these agreements of the Greek Cypriot Administration. In 2020, another EEZ delimitation was made between Greece and Egypt. With these EEZ restrictions, a community of states consisting of two different blocks was formed in the basin. While the states forming the first block were on the axis of the Greek Cypriot Administration of Cyprus, Greece, Israel, Lebanon and Egypt, the second block was established on the axis of Turkey, TRNC and Libya. In this study, the determination of the Eastern Mediterranean hydrocarbon resources and the problem of maritime jurisdiction areas, which cause conflicts between states, whose direct or indirect relevance to the resources in the region, has been evaluated from a historical, political and geopolitical point of view. The literature of study consists of national and international documents, publications and statistical data and map taken from these publications that determine the borders of the EEZ drawn by the states bordering the basin. The maps and figures were taken from the Eastern Mediterranean's bathymetry base GEBSO (General Bathymetric Chart of the Oceans) and discussed from a geographical perspective with the Arc Map 10.4 program. The importance of the study is to display on the maps where exactly the research area is and what are the reasons for the disagreements about these borders. According to the results, there are two different maps that triggered the conflicts in the Eastern Mediterranean. One of them is 'University Map of Sevilla', which the EU advocates and the other is the 'Blue Homeland (Istanbul University)' map. In order to eliminate these disagreements, it was concluded that each state should establish a communication with each other and make agreements based on the principle of equity of geography.

Material and Method

Agreements on the Eastern Mediterranean EEZ borders are determined by agreements made by two or more states on the

basis of reciprocal coasts (midline) and diagonal lines. The study was shaped by the literature analysis and the correlation of the current data obtained. The literature of the study consists of national and international documents, publications and statistical data and maps taken from these publications, which determine the borders of the EEZ drawn by the states bordering the basin. The maps and figures were taken from the Eastern Mediterranean's bathymetry base GEBSO (General Bathymetric Chart of the Oceans) and discussed from a geographical perspective and displayed on the Arc Map 10.4 program.

Findings and Results

It is known that one of the most important problems of modern-day is the increasing energy requirement. While increasing the rate of use of renewable resources within the global energy balance sheet, Other conducted studies aimed at enriching the fossil or hydrocarbon resources reserves continue intensively. The increase in demand for hydrocarbon resources with each passing day paves the way for intense activity both to benefit from existing resources and to find new reserves. While it results in alliances between states related to potential hydrocarbon reserve areas in terms of discovering, extracting and using the resources, it also paves the way for the emergence of new tension between states with conflicts of interest. The exploration of hydrocarbon resources and the drilling activities made have revealed that the Eastern Mediterranean is an important reserve area in terms of both natural gas and oil reserves. Therefore, the existence and richness of possible hydrocarbon in the Eastern Mediterranean have paved the way for conflicts of interest, EEZ agreements and sharing of maritime jurisdiction areas among the states in the region to benefit from these resources. In this context, the remarkable results regarding the use, sharing and border disputes of the Eastern Mediterranean hydrocarbon resources and recommendations based on these results are as follows: 1- The Republic of Cyprus, which was established as a bi-communal state in the 1960 treaties on the island of Cyprus, located in the center of the Eastern Mediterranean, was transformed into an administrative structure based on the Greek Cypriot Administration after the 'de facto' situation created by the 1974 Cyprus Peace Operation. With the support and efforts of Greek Cypriot Administration into the EU, according to the maritime jurisdiction area and water sharing map (Sevilla Map) prepared by the EU countries for the Mediterranean in 2007, the Greek Cypriot Administration has taken steps to represent the Island of Cyprus. With the EEZ boundaries of the Island of Cyprus, showing the south and southeast of the Island of Cyprus within the boundaries of the EEZ, the Turkish Cypriot People (or TRNC) in this process, and Turkey, which is the guarantor for the protection of the rights of the Turkish Cypriot and the Greek Cypriot Administration has led to disagreements over the protection of their rights. For the solution to this problem, it should be implemented in line with the common interests of the Greek Cypriot Administration and TRNC, with the fairness of the interests of guarantor states, Turkey, Greece and England, in the Cyprus Island continental shelf or EEZ. Otherwise, the uncertainty between the Greek Cypriot Administration, Greece, TRNC and Turkey and their involvement in the problem in their international community and the power struggles in the Eastern Mediterranean and the

tension they have created will continue. 2- Russia's policy towards the natural gas supply, especially against the European countries that reacted to the military operation launched by Russia against Ukraine, led to the emergence of a problem regarding energy supply in the European states, which depended heavily on Russia in terms of natural gas, known to be prepared. It is understood that the wealthy hydrocarbon resources proven in the Eastern Mediterranean can be a short-term alternative to the energy supply of Europe. Presumably, Turkey's exploration and drilling activities for hydrocarbon resources and Turkey's Blue Homeland policy strengthen the possibility that it will play a key role in meeting Europe's energy needs from the Eastern Mediterranean. Therefore, it seems possible that the sharing of hydrocarbon resources in the Eastern Mediterranean basin, taking into account all stakeholders in the region, in an equitable manner, will make the Mediterranean basin both an "energy center" and a "peace basin". 3- In the Eastern Mediterranean; It is seen that Egypt and Turkey have more authority according to the midline basis between the southern coast of Anatolia and the northern coasts of the African mainland. With the agreements made by the Greek Cypriot Administration in the EEZ regions, it has the right to speak in the maritime jurisdiction areas of Egypt and Turkey in the Eastern Mediterranean, causing these two states to lose significant maritime jurisdiction areas. In addition, Greece, in the Eastern Mediterranean with Egypt, showed Crete and Rhodes islands as the mainland, and according to the EEZ border agreement with Egypt, both Turkey and Egypt had rights in the maritime jurisdiction areas. While all these developments were taking place, it prepared the ground for making an EEZ delimitation between the Greek Cypriot Administration and Greece for the EEZ delimitation with a group of islands such as Rhodes and Meis (The Dodecanese Island), which are very close to Crete in the west of the Island of Cyprus. According to this potential border, Turkey's maritime jurisdiction areas were limited to the Antalya, Mersin and İskenderun gulfs, giving signals of attempts to imprison Turkey in the Anatolian Peninsula. It should be noted that this potential border draft that confines Turkey to the Anatolian Peninsula is exactly the same as the "Map of Sevilla" drafts prepared at the University of Sevilla in Spain in 2007. Turkey responded to the Sevilla Map with the "Blue Homeland" map prepared by Cihat Yaycı and published by Istanbul University in 2020. For the benefit of the states in the region, the borders should be redefined by taking into account the border conflicts determined on these maps. GASC, which is in the position of an EU member representing the Republic of Cyprus, will want to further develop its maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean by continuing the border disputes with the support of Greece and the support of EU membership. 4- Considering the Eastern Mediterranean hydrocarbon reserves as a significant issue and it is predicted that if Egypt and Turkey come to an agreement among themselves, the share of other giants from this reserve will decrease and eventually the number of states causing regional crisis may decrease. For this, it is necessary to reduce the tension between Turkey and Egypt, taking into account the use of the Eastern Mediterranean hydrocarbon resources by Turkey and Egypt and the power that this will create in the international arena.

5- There are disagreements about the borders of the EEZ with Lebanon, which is located on the Levant continent, with Syria in the North and Israel in the south. Lebanon wants to take back the southern lands occupied by Israel and expand its maritime jurisdiction. It is seen that the EEZ border, which Lebanon signed with the Greek Cypriot Administration, coincides with the EEZ borders that Israel signed with the Greek Cypriot Administration. At the same time, Israel carries out hydrocarbon exploration activities in the Gaza Strip, which belongs to Palestine. This problem should be resolved by giving shares of the Levant Basin states from the extracted hydrocarbons according to their coastal lengths or hydrocarbon dependency, other than the midline or diagonal line basis.

1. Giriş

Sanayi devrimi ile başlayan şehirleşme süreci bir taraftan dünya nüfusunun hızla artmasına zemin hazırlarken bir taraftan da fabrikalar için temel hammadde kaynağı olan maden kömürünü dünya üzerinde tek enerji kaynağı olarak stratejik bir madde haline getirmiştir. Ancak zaman içerisinde maden kömürüne alternatif bir enerji kaynağı olarak bulunan petrol ve doğal gaz çok yaygın olarak dünya üzerinde kullanılmıştır. Bu iki yeni enerji kaynağı, fabrikalarda makinelerin çalıştırılması, konutların ve işyerlerinin ısıtılmasının yanı sıra yaygın bir şekilde ulaşım aracında kullanılması dünya üzerinde yeni bir enerji dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Özellikle petrol ve doğal gaz talebi bir taraftan artarken bu kaynakların kullanımı ile rezervlerin azalması veya tükenmesi dünya ekonomisi için önemli bir sorunu haline gelmiştir. Küresel fosil yakıt enerji bilançosu içinde petrol ve doğal gaz tüketiminin oranının arttığı bilinmektedir. Bilinen bir başka gerçek ise fosil yakıt rezervlerinin kullanımla birlikte azalma eğiliminde olduğudur. Ancak gelişen teknoloji ve bilgi birikimi yeni fosil yakıt rezerv sahalarının bulunmasını zaruri hale getirmiştir. 2014 verilerine göre, küresel ölçekte açılan petrol ve doğal gaz kuyuları gibi hidrokarbon kaynaklarının çıkarıldığı bölgeler incelendiğinde söz konusu üretimin yaklaşık %83'ü büyük ölçüde karasal alanlarda, geri kalan %17'si (Özdemir, 2016a) ise derin denizlerde açılmıştır. Son yıllarda teknolojinin gelişmesi ile derin deniz çanaklarında sondaj faaliyetleri yapılabilir hale getirmiştir. Varlığı tespit edilen hidrokarbon rezervleri bu derin deniz çanaklarından çıkarılabilmesi mümkün olmuştur. Söz konusu bu gelişmeler ile son yarım yüzyılda, Alaska, Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi (Ponting, 2008) gibi dünyanın değişik bölgelerinde sondaj ve çıkarım faaliyetlerinin yaygınlaştığı dikkat çekmektedir. Son yirmi yıldır ise bahsedilen teknikler sayesinde, arama ve sondaj faaliyetlerinin yapıldığı bölgelerden biri de Doğu Akdeniz havzası olmuştur. Doğu Akdeniz'de, yapılan sismik arama ve sondaj faaliyetleri sonunda, zengin hidrokarbon kaynaklarının varlığının tespiti ile bölgede yeni bir jeopolitik durum ortaya çıkmış ve Doğu Akdeniz'e kıyısı olan veya bu bölgeyi menfaat alanı olarak gören devletler için bölge birdenbire bölgesel gerekse küresel cazibe merkezi olmuştur.

Şöyle ki AB ülkeleri 2015 yılı verilerine göre toplam gaz ithalatının %85'lik kısmının yaklaşık %42'sini Rusya'dan karşılamaktaydı (Ruble, 2017). 2014 yılında başlayan Ukrayna-Rusya savaşında Rusya'nın Ukrayna topraklarını işgal etmesi sonucunda Ukrayna tarafında yer alan birlik Rusya'nın Ukrayna topraklarından çekilmemesi üzerine ekonomik ambargo uygulamıştır. Bunun üzerine Rusya, AB ülkelerinin aldığı bu tutumunu kırmak için AB'nin, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını kullanarak tehdit etmiştir. Enerji kaynaklarına alternatif arayan AB ülkeleri, uluslararası şirketlerini birlik üyesi olan GKRY adına bölgeye araştırma yapmak üzere gönderirken bulunan hidrokarbon rezervleriyle Rusya'ya olan enerji bağımlılığına alternatif oluşturmayı amaçlamıştır. Dolaylı olarak AB ülkeleri, ABD, Rusya ve İngiltere gibi ülkelerin bölgede araştırma faaliyetleri yaptığı ve bunları petrol ve doğal gaz şirketleriyle gerçekleştirdiği bilinmektedir. Doğrudan ilgilenen devletler ise bölgeye kıyısı veya sınırı olan devletlerdir ve bunlar Türkiye, Mısır, Yunanistan, Lübnan, Suriye, İsrail, Filistin, Libya ve Kıbrıs³'tür. 2010'da İsrail, Levant Kıta Kenarı⁴ açıklarında 510 milyar m³ ile Doğu Akdeniz havzalarında ilk kayda değer hidrokarbon yatağını bulmuştur. 2015'e gelindiğinde ise Levant Kıta Kenarının komşu havzası olan Mısır'ın Nil Konisi açıklarında 850 milyar m³ ile kayda değer en yüksek keşif yapılmıştır (İstikbal & Boyraz, 2019; Prontera & Ruszel, 2017). Bu durum Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan devletlerin hidrokarbon arama faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Araştırmalar sonucu yeni bulunan rezervler devletler arasında Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) antlaşmalarının imzalanmasına ve deniz yetki alanlarında sınır anlaşmazlıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her devlet Doğu Akdeniz Havza'larından daha fazla parsel kazanımı elde etmek istemekte ve kendi çıkarlarını koruyacak anlaşmalar imzalayarak daha fazla hidrokarbon kaynaklarına ulaşmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda 2003'te GKRY-Mısır, 2007'de GKRY-Lübnan, 2010'da ise GKRY-İsrail ile anlaşmalar yaparak deniz yetki alanlarını genişletmek istemiştir. Türkiye ise GKRY'nin bu anlaşmalarına karşılık olarak 2011'de KKTC ile 2019 ise Libya Ulusal Mutabakat hükümetiyle MEB sınırlandırması yaparak deniz yetki sahalarını korumak için adımlar atmıştır. 2020'de ise Yunanistan ve Mısır arasında bir MEB sınırlandırılması daha yapılmıştır. Yapılan bu MEB sınırlandırmalarıyla havza da iki farklı bloktan oluşan devletler topluluğu meydana gelmiştir. İlk bloğu oluşturan devletler GKRY, Yunanistan, İsrail, Lübnan ve Mısır ekseninde iken, ikinci blok Türkiye, KKTC ve Libya ekseninde kurulmuştur. Bu çalışmada Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının tespiti ile bölgedeki kaynaklar üzerinde doğrudan veya dolaylı ilgisi devletler arasında ihtilafa neden olan deniz yetki alanları sorunu tarihi, siyasi ve jeopolitik olarak coğrafi bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

2. Çalışma Alanı

Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Asya kıtaları arasında yer alan Akdeniz kapladığı alan itibarıyla dünyanın en büyük üçüncü denizidir.

³ 1960 anlaşmalarına göre Kıbrıs Cumhuriyeti Rum ve Türklerden oluşan iki toplumlu bir devlettir. Rumların Kıbrıs'ta Türkleri yok sayma ve Yunanistan'a dahil etme çabalarının sonucu Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası 'de facto' yapı olarak 'KKTC' kurulmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı askerî harekâtı kabul etmeyen, bu harekât sonunda fiili olarak kurulan KKTC'ni tanımayan Birleşmiş Milletler Kıbrıs Adasının güneyinde yaşayan Rumları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletlerdeki temsilcisi olarak tanımaktadır.

⁴ Levant Kıta Kenarı: Doğu Akdeniz için kullanılan bir terimdir. İngilizce ve Fransızcadan kaynağını alan bu terim Suriye, İsrail (Filistin) ve Lübnan gibi devletler için kullanılmıştır. Bu devletlerin Doğu Akdeniz Havzası açıklarındaki su havzası için kullanılmaktadır.

Toplam alanı 970 bin mil² (2.5 milyon km²) ile 23 farklı devlete kıyısı olan büyük bir denizdir (Çelik & Çetinoğlu, 2019a; Kılıçaslan, 2019). Üç tarafı kıtalarla çevrili olan bu iç deniz; dünyanın en önemli geçiş güzergahlarından biridir. Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarıyla çevrili olan Akdeniz, bu kıtalar üzerinde önemli bir ticaret ve ulaşım merkezidir. Akdeniz batıda Cebelitarık Boğazı ile Atlantik Okyanusu'na, doğuda Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz üzerinden Afrika ve Asya kıtalarını ayıran Babülmendep Boğazı aracılığıyla Umman Denizi'ne ve oradan da Doğu ve Güneydoğu Asya devletlerinin hinterlandına erişmektedir. Coğrafi özelliklerine göre bölge sınırları 3 bölüme ayrılmıştır. Bunlar, Cebelitarık ve Malta Adası'na kadar Batı Akdeniz, Malta ile 27. DM arasında kalan saha Orta Akdeniz, 27. DM ve doğusunda kalan saha Doğu Akdeniz'dir (Kılıçaslan, 2019). Araştırma sahası "Doğu Akdeniz Hidrokarbonlarının Paylaşımı Sorununu" ilgilendiren sınırlar Girit Adasının tam ortasından geçen ve Mısır ile Libya topraklarını ikiye ayıran 25 doğu meridyeni (DM) doğusunda kalan denizel havzadır (Şekil 1). Bu sınırların tespitinde Türk Deniz Kuvvetlerinden emekli Tümamiral Cihat Yayıncı'nın, 2021 yılında Marmara Üniversitesinde verdiği konferans esnasında tespit edilmiştir. Buna göre GEBSO'dan alınan altlık ile çalışma sahası Arc Map 10.4 sisteminde boylam değerleri verilerek çizilmiştir.

Bu sınırlar içerisinde yer alan devletlerin bazıları uluslararası platformda tanınmış, bazıları ise bölgesel çatışmalar neticesinde kendi bağımsızlıklarını kazanmış veya uluslararası platformlarda kabul görmemiş devletlerdir. Türkiye ve Mısır bu denizel havzada karşılıklı olarak (ortay hat) kıyısı bulunan iki önemli devlettir. Yunanistan ve Libya ise birer Doğu Akdeniz devleti olmasına rağmen 25 DM'i doğu sınırlarında çok az kıyı sınırı bulunmaktadır. Bir Ada devleti olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile Kıbrıs Adası'nda 25 DM'nin tam merkezinde bulunmaktadır.

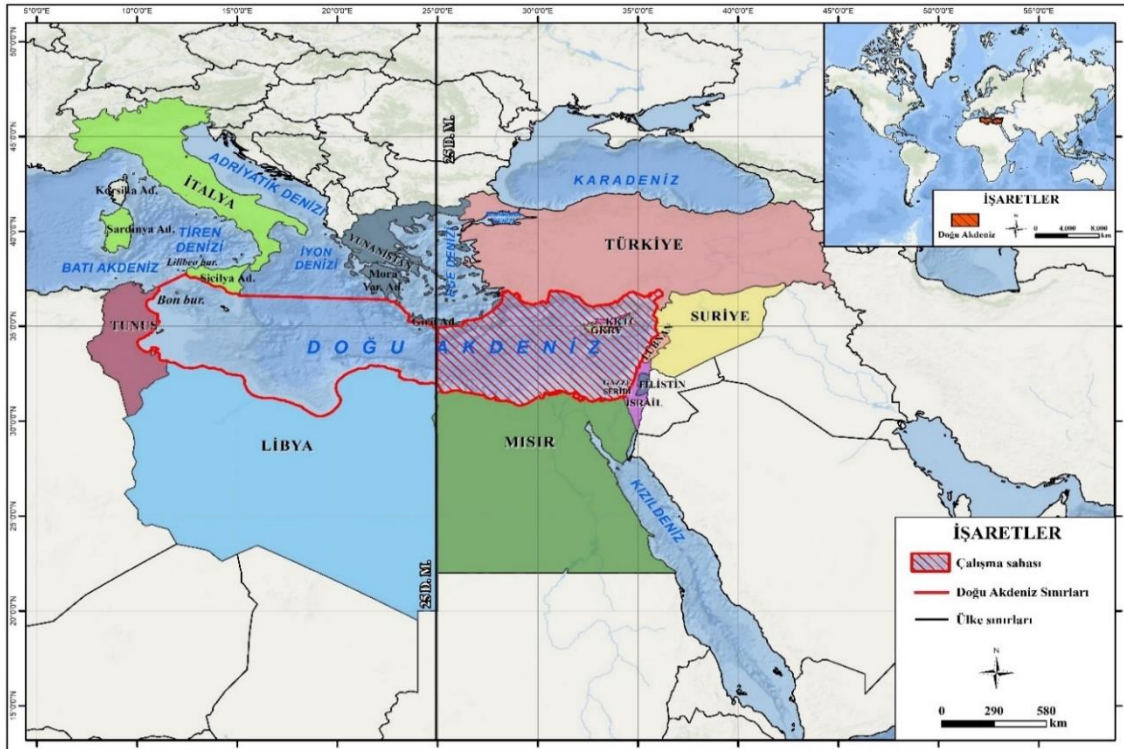
Kıbrıs Adası'nda önemli iki askeri üssü bulunan (Ağrotur ve Dikelya gibi.) İngiltere ülke sınırları bölge dışında olmasına rağmen bölgede söz hakkı elde etme potansiyeline sahiptir. Bölge'nin diğer ülkeler ise Levant Kıta kenarında yer alan İsrail, Filistin (Gazze Şeridi), Lübnan ve Suriye'dir.

3. Veri ve Yöntem

Doğu Akdeniz MEB sınırlarına yönelik anlaşmalar karşılıklı kıyılar (ortay hat) ve çaprazlama (diyagonal hat) esasına göre iki ya da daha fazla devletin yaptıkları anlaşmalarla belirlenmiştir. Çalışmanın literatür analizi ve daha sonra elde edilen güncel verilerin karşılıklı ilişkilendirilmesiyle şekillenmiştir. Çalışmanın literatürünü havzaya kıyısı olan devletlerin çizdiği MEB sınırlarını belirleyen ulusal ve uluslararası dokümanlar, yayınlar ve bu yayınlardan alınan istatistikî veriler ve haritalar oluşturmaktadır. Elde edilen harita ve şekiller, Doğu Akdeniz'in batimetri altlığı GEBSO (General Batymetric Chart of the Oceans) dan alınarak Arc Map 10.4 programı ile coğrafi bir perspektifte ele alınmıştır.

4. Bulgular

1960'larda Doğu Akdeniz'de ilk hidrokarbon arama faaliyetleri Türkiye'nin öncülüğünde kendi kıta sahanlığı sınırları içerisinde başlamıştır. Özellikle bu araştırmalara ek olarak 1974-2019 yılları arasında İskenderun ve Mersin körfezleri civarında elde edilen sismik veriler ışığında toplamda 15 adet test etme amaçlı sondaj çalışması yapılmıştır (Özdemir vd., 2020). Mersin ve İskenderun Körfez'leri açıklarında yapılan çalışmalarda henüz kayda değer hidrokarbon emaresine rastlanmamıştır. 1974 öncesinde, Rum basını kaynaklı haberlerde GKRY'nin de hidrokarbon arama faaliyetlerinde bulunduğu belirmiştir. Bu haberlere göre, Kıbrıs Adası'nın batısındaki Kormacı Burnu ile doğusunda bulunan Zafer Burnu arasındaki sahada pek çok ülkeye arama izni vermiştir.

Şekil 1. Araştırma Sahası Lokasyon Haritası (Denizli, 2022).

Figure 1. Research Site Location Map (Denizli, 2022).

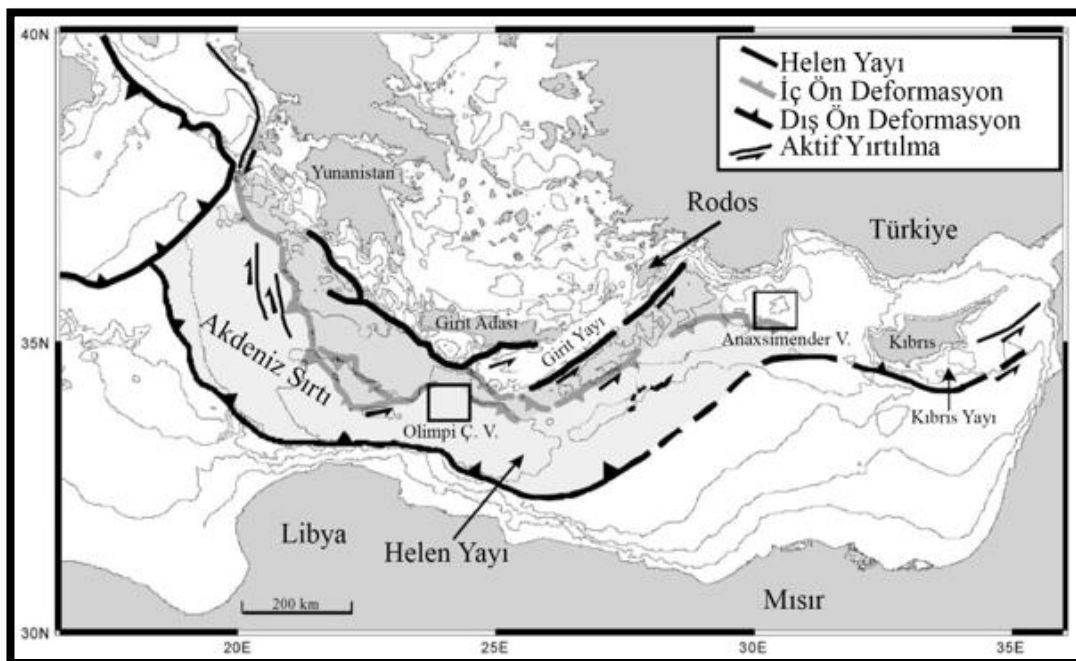
1986'da ise Rum Yönetimi yabancı şirketlerle hidrokarbon aramaları için görüşmeler yapmıştır (Şahin, 2019b). İsrail'in, 1990'dan itibaren Levant Kıta Kenarında yaptığı sismik ve sondajlama çalışmaları 2000'li yıllarda sonuç vermiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise Levant havzasındaki çalışmalarına devam eden İsrail, Tamar sahasında 509 milyar m³'lük büyük bir doğal gaz rezervi keşfetmiştir (Prontera & Ruszel, 2017). 1998-1999'da Olimpi ve Anaximender (Şekil 2) gibi 2 büyük çamur volkanı üzerinde (Haese vd., 2006) Fransız ve Hollandalı firmaların (MEDINAUT-MEDINETH)(Olu-Le Roy vd., 2004) iş birliğinde ilk hidrokarbon arama faaliyetleri başlamıştır. Doğu Akdeniz'de günümüze gelinceye kadar en kapsamlı araştırmalar 2010'da ABD Jeolojik Araştırmalar Dairesi (USGS) tarafından yapılmıştır. Heredot Havzası, Nil Konisi (Yelpazesi), Levant Kıta Kenarı Havzası kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır (Şekil 3). Bu araştırmalar neticesinde Doğu Akdeniz Havzaları Total, ENI, BP ve SHELL gibi uluslararası enerji şirketlerinin odak noktası haline gelmiştir. USGS yapmış olduğu açıklamada Kıbrıs Adası ve İsrail arasında yer alan Levant Havza'da yaklaşık 3,45 trilyon m³ (122 Tcf), kurtarılabılır doğal gaz ve yaklaşık 1,7 milyar varil kurtarılabılır petrol varlığı tespit etmiştir. Nil Havzasında ise 6,3 trilyon m³ (223 Tcf) kurtarılabılır doğal gaz ve 1,8 milyar varil kurtarılabılır petrol olduğu belirtilmiştir (Balkaş, 2019). Ayrıca Girit Adasının güneyinde ve güneydoğusundaki sahalarda 3,5 trilyon m³ kurtarılabılır doğal gaz rezervi olduğunu belirtmiştir. Bugün Yunanistan'ın Girit Adasının güneyini Libya anakarası ile ortay hat olarak MEB sınırı belirlemesi burada yer alan doğal gaz kaynaklarının paylaşımını tartışmaya açmıştır (Çelik & Çetinoğlu, 2019b).

2015'te Nil Konisi açıklarında şimdiye kadar açılan sondaj kuyularının hepsinden fazla rezerve sahip olan Mısır'ın Zorh sahası 849 m³ ile en büyük keşif olarak kayıtlara geçmiştir. 2018'de GKRY, ada adına tek taraflı ilan ettiği güney MEB sınırı ve güney doğusunda yer alan Levant Kıta Kenarında, Noble Energy şirketiyle yaptığı araştırmalarda Calypso ve 2019'da ise Glaucus-1 adlı iki doğal gaz sahası keşfetmiştir (Hava, 2020).

Adanın güneyinde bulunan Afrodit parselinde, Noble Energy'e göre 5 ile 8 trilyon m³ kurtarılabılır doğal gaz varlığı olduğunu belirtmiştir. Bu da en yüksek kapasitede kurtarılabılır doğal gazın Kıbrıs Adasının güneyinde bulunduğunu ve buraların Türk-Rum ihtilafı alanlarına denk geldiği bilinmektedir. Tüm bu veriler ışığında Doğu Akdeniz'de toplamda 21 trilyon m³ kurtarılabılır doğal gaz bulunduğu ve yaklaşık yarısı kadarda kurtarılabılır petrol olduğu anlaşılmaktadır. Dünya genelinde toplamda tespit edilen 191 trilyon m³ olan doğal gaz rezervi ile (Şahin, 2019) oranladığında küresel doğal gaz rezervinin %10'a yakınının doğu Akdeniz havzasında yer aldığı anlaşılmaktadır. 21 trilyon m³ kurtarılabılır doğal gazın tamamının çıkarılması durumunda bölgesel ihtiyacın karşılanabileceği görülmektedir.

4.1. Doğu Akdeniz'deki Günümüz Sorunları

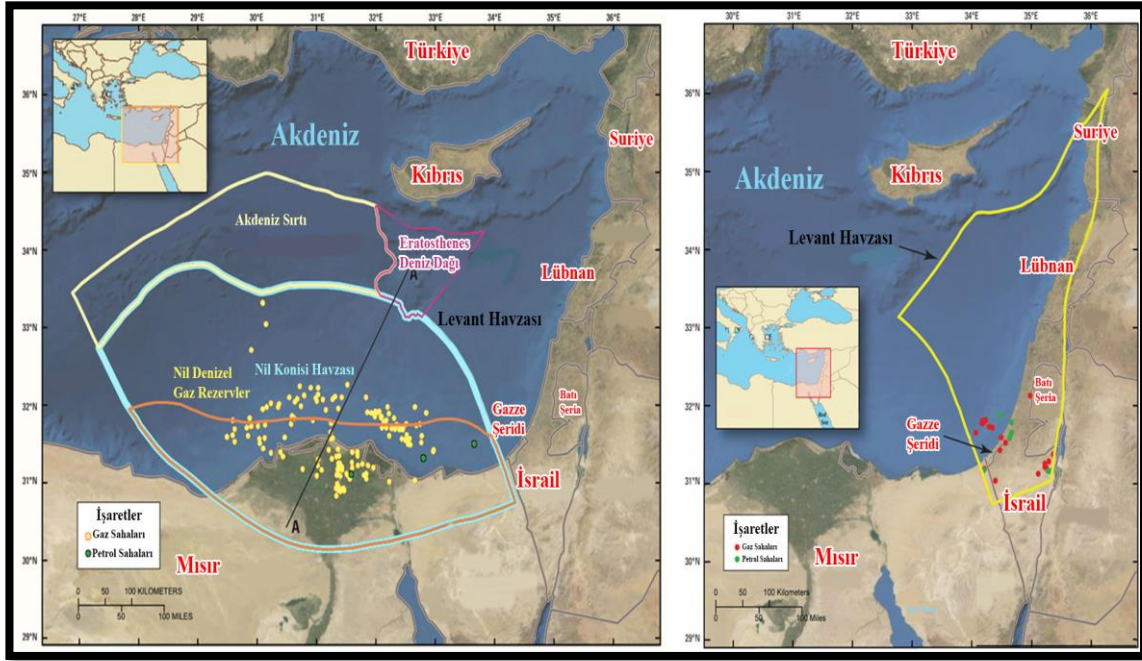
2000'li yılların başlarında Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerden İsrail ve Mısır'ın Akdeniz kıyılarında hidrokarbon kaynaklarının varlığının anlaşılması ile bölgede menfaati olduğunu düşünen devletler arasında Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlarının belirlenmesi konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Adası'nın tek hâkimi gibi davranarak adanın güney ve doğu havzalarında karşılıklı kıyıları olan Lübnan, İsrail ve Mısır gibi devletlerle anlaşmalar yapmıştır. Bu süreçlere Kıbrıs adasının kuzeyinde bulunan ve 'de facto' yönetimi olarak kabul edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dahil edilmemiştir. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları ile ilgili bu sorunlar yaşanırken Rum Yönetimi, 2004'te Avrupa Birliği'ne (AB) kabul edilmiştir. Böylece Avrupa Birliği Doğu Akdeniz hidrokarbon sahaları ile ilgili sürece dahil olmuştur. AB 2007 yılında İspanya'nın Sevilla Üniversitesinde hazırlanan Akdeniz Deniz Yetki Alanları Haritasını yayınlamıştır (Suárez De Vivero & Rodríguez Mateos, 2002). GKRY ise AB'nin kabul ettiği Akdeniz Deniz Yetki Alanları Haritasını baz alarak, AB'nin de desteğiyle bazı devletlerle MEB anlaşmaları imzalamıştır (Şekil 4).

Şekil 2. Akdeniz Sirtı ve Girit Yayı İçerisinde Yer Alan, Olimpi ve Anaximender Çamur Volkanları Lokasyonu (Haese vd., 2006).

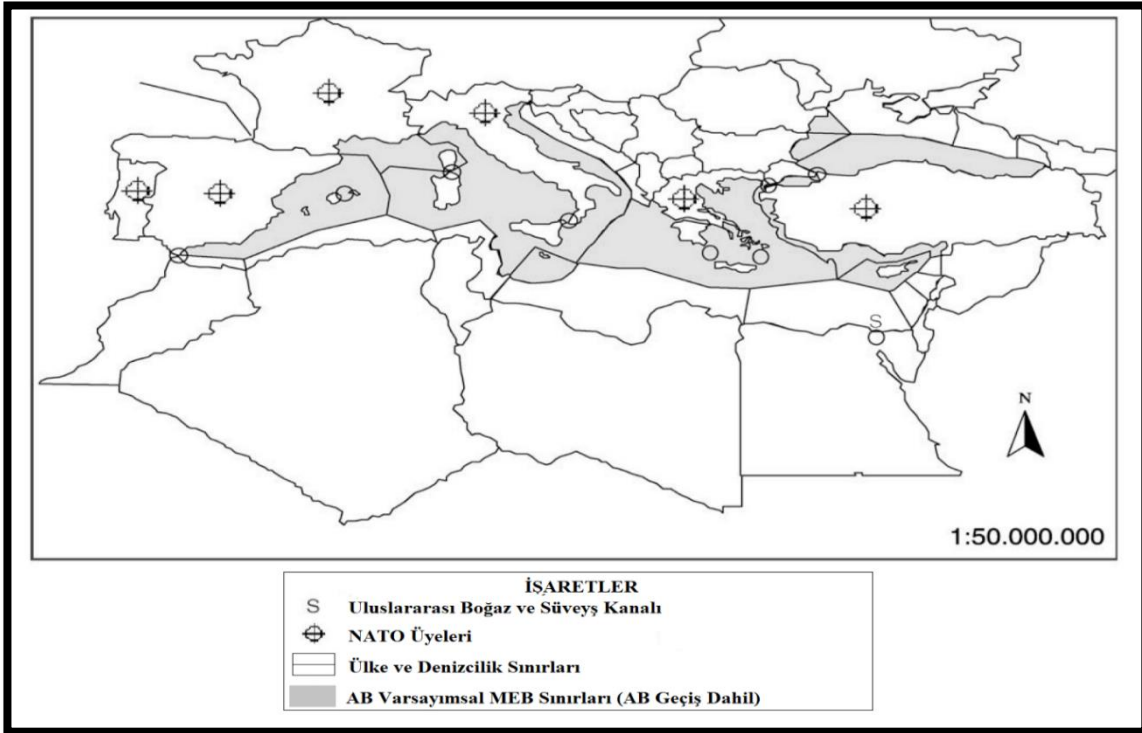
Figure 2. Location of Olympiad and Anaximender Mud Volcanoes in the Mediterranean Ridge and Cretan Arc (Haese et al., 2006).

Şekil 3. Akdeniz Hidrokarbon Havzaları Sınırları (Denizli, 2022).

Figure 3. Boundaries of Mediterranean Hydrocarbon Basins (Denizli, 2022).

Şekil 4. AB'nin Sevilla Üniversitesi Haritası (Suárez De Vivero & Rodríguez Mateos, 2002, alınarak düzenlenmiştir).

Figure 4. University of Sevilla Map of the EU (Edited from Suárez De Vivero & Rodríguez Mateos, 2002).

GKRY 17 Şubat 2003'te Mısır, Ocak 2007'de Lübnan, Aralık 2010'da ise İsrail ile Doğu Akdeniz yetki alanlarını paylaşmak için MEB sınırlandırması yapmıştır. GKRY'nin, Kıbrıs Adası'nda garantörü olan Yunanistan ise bu soruna ortak olmak için 25 DM doğusunda anakarası bulunmamasına karşın Girit, Rodos ve Meis adalarını bir anakara olarak göstererek sorunun bir diğer parçası olmuştur.

Uluslararası deniz hukuku anlaşmaları gereği adaların birer anakara gibi deniz yetki sahası olmadığı bilinmesine karşın bu hamlesiyle Türkiye'yi daha önce Ege denizinde engellediği gibi

Doğu Akdeniz'de de Antalya ve İskenderun körfezleriyle sınırlandırmak istemiştir. Bunun üzerine Türkiye, 2011 yılında KKTC ve son olarak da 27 Kasım 2019'da Libya Ulusal Mutabakat Hükümetiyle Dolmabahçe Mutabakatı ile MEB anlaşmalarını imzalamıştır. Yunanistan ise 24 Aralık 2020'de Türkiye'nin Libya MEB anlaşmasına karşılık Mısır ile Girit ve Rodos adaları ortay hatları kabul edilerek MEB (Şekil 9) sınırlandırması yapmıştır. Yapılan bu anlaşmalar sonucunda Doğu Akdeniz'de iki farklı blok oluşmuştur. Bu bloğun biri Türkiye, KKTC ve Libya oluştururken, ikinci bloğu ise Yunanistan, GKRY, Mısır, Lübnan ve İsrail oluşturmuştur.

4.1.1. Doğu Akdeniz hidrokarbonlarını taşıma ve pazarlama sorunu

Doğu Akdeniz havzasında zengin ve çıkarılabilir hidrokarbon kaynaklarının keşfi ile bir taraftan bu kaynakların paylaşımı, bir taraftan da üretilecek doğal gaz veya petrolün pazarlara nasıl ve hangi güzergahtan nakledileceği sorusu gündeme gelmiştir. AB ülkelerinin desteklediği projeye göre Levant, Nil ve Herodot sahalarında bulunan hidrokarbonların çoğu derin deniz altından boru hatlarıyla bir ayağı Kıbrıs diğer ayağı Girit oradan da Yunanistan anakarası ile İtalya'yı birbirine bağlayan Poseidon Projesiyle birleşerek Doğu Avrupa'ya ulaştırılması hedeflenmiştir (Kısacık, 2019). Bu güzergahta bulunan boru hattı 1200 km'si denizaltında, 500 km karada olmakla birlikte yaklaşık 1700 km'dir (Şekil 5) (Ruble, 2017). Doğu Akdeniz'de ihtilafli iki farklı MEB sınırından geçmesi tasarlanan EAST MED projesi (Şekil 5) komşu devletler arasında Türkiye-İsrail "Mavi Marmara" gerilimi, yine Türkiye'nin İsrail'e karşı Filistin'in haklarını savunması, Türkiye-Yunanistan Ege Adaları ve kıta sahanlığı problemi, Türkiye-Yunanistan arasındaki Kıbrıs Sorunu ve Ege'de Kıta Sahanlığı tartışmaları İsrail-Lübnan ve İsrail-Suriye arasındaki deniz yetki alanları problemleri gibi siyasal zorlukların yanında ekonomik ve alt yapı eksiklikleri nedeniyle bir türlü uygulamaya konulamamıştır. Levant ve Afrodit sahalarında çıkarılacak doğal gazın taşınması için düşünülen en ideal ve maliyetinin en az olduğu (Austvik & Rzayeva, 2017) kabul edilen güzergâh Anadolu Yarımadası üzerinden geçmektedir. Bu proje daha önceden kullanılan ve alt yapı çalışmaları eksiksiz olan Bakü, Tiflis ve Ceyhan (BTC) ile birleştirilerek Trans Anadolu Doğal gaz Boru Hattı (TANAP) (Eran vd., 2014) üzerinden Avrupa'ya ya da Mavi Akım (Güney Gaz Koridoru) yolu ile Ankara-Arnautluk hattı üzerinden Avrupa'ya gönderilmesi düşünülmektedir (Şekil 5) (Kısacık, 2019).

İsrail, daha önce Mısır ile Sina Yarımadası üzerinde yaşadığı enerji problemlerini yaşamamak adına güney bölgesinden enerji sevkiyatı düşünmemektedir (Antreasyan, 2013; Shaffer, 2011).

Bunun için güvenilir bir ülke olan enerji taşımacılığında dünya üzerinde stratejik ve jeopolitik avantajı bulunan Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak istemektedir. Bu aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa'daki pazarlara nakliye ve satış açısından önemli bir enerji transit devleti ve gaz merkezi olma istediğini daha çok arttıracaktır (Winrow, 2016). Bir doğal gaz ihracat ülkesi olan Türkiye'nin altyapısının yeterli olması özellikle bölgede bulunan alternatifler arasında Ceyhan Limanı'nın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Siyasi ve ticari faktörler, İsrail'i tercih ettiği gaz ihracat seçeneklerinin karışımı olarak Kıbrıs merkezli bir LNG (Sıvılaştırılmış Doğal gaz) terminali ya da en son tercih Mısır'da bulunan İdku ve Dimyat LNG tesisinin yanı sıra özellikle Türkiye'ye giden bir boru hattı seçmeye sevk etmektedir. İsrail doğal gaz ihracatından elde ettiği gelirle (muhtemel 10-15 milyar dolar) (Bener, 2019) desteklenirse Kıbrıs merkezli finansmanı ve doğal gaz enerji akışını ve yaşanan belirsizlikleri kontrol altına almış olacaktır (Bryza, 2013). Mayıs 2017'de İsrail-Türkiye arasında ilk adım olarak atılan "Türk Akım" iki ülke arasında önceden beri devam eden siyasal anlaşmazlıklar yüzünden halen daha bir sonuca ulaşamamıştır (Nurieva, 2017). İsrail cumhurbaşkanı İzak Herzog'un 2022 Nisan ayında Türkiye ziyareti ve ardından 25 Mayıs 2022'de Türkiye adına Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Kudüs'teki Yad Vaslem Dünya Holokost Anma Merkezi'ni, Merkez'in başkanı Dani Doyan ile ziyareti ile iki devlet arasındaki ilişkileri yeniden yapılandırma aşamasında olduklarını göstermektedir (Hacaloğlu & Çolak, 2022). İki devlet tekrardan karşılıklı olarak büyükelçi atayacağını beyan etmesi Doğu Akdeniz hidrokarbonlarının geleceği açısından atılan önemli adımlardan biri haline gelmiştir.

4.2. Doğu Akdeniz MEB Antlaşmaları ve Devletler Arasında Oluşan Sınırlar

4.2.1. Türkiye, KKTC ve Yunanistan, GKRY arasındaki meb sınırları ve anlaşmazlıklar

Türkiye, KKTC ile olan garantörlüğü Yunanistan'ın ise GKRY ile olan garantörlüğü 1960 yılında Kıbrıs'ın Britanya Krallığından bağımsızlığını alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına imkân veren anlaşmalara dayanmaktadır.

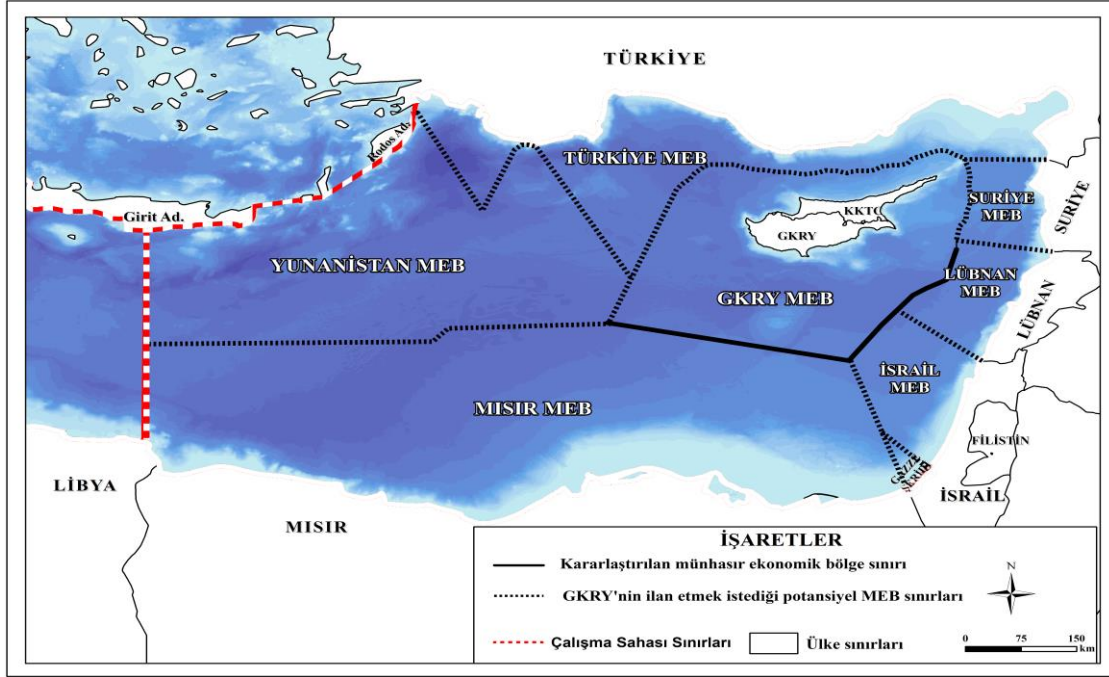
Şekil 5. Afrodit ve Levant Sahalarında Elde Edilen Doğal Gaz Taşıma Güzergahları (EASTMED-TANAP) (Harunoğulları, 2020b).

Figure 5. Natural Gas Transportation Routes Obtained from the Aphrodite and Levant Fields (EASTMED-TANAP) (Harunoğulları, 2020b).

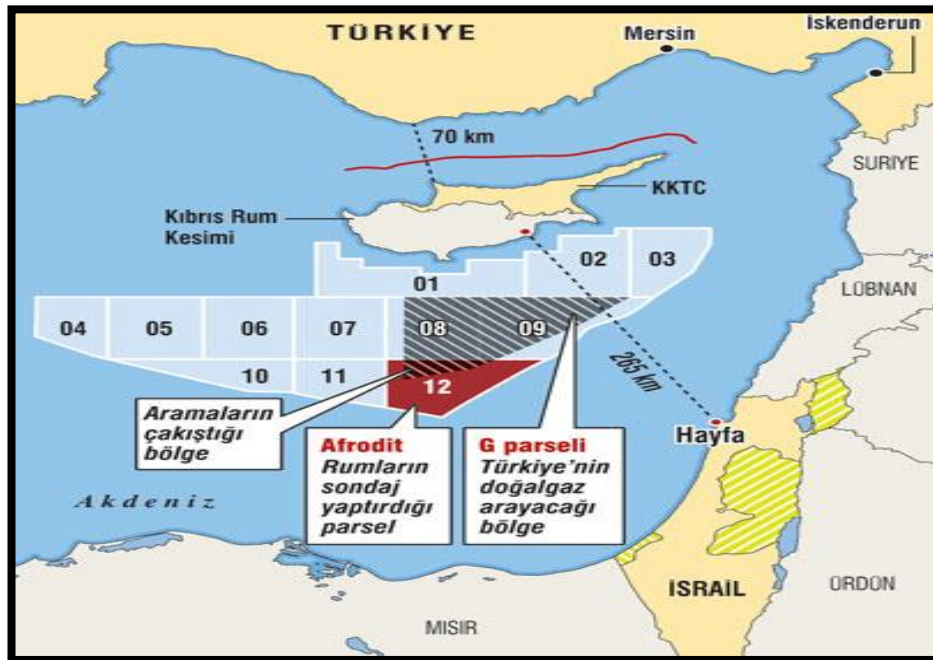
2004 yılında GKRY'nin AB üyeliğine kabulü ile Kıbrıs Adası hakkında tüm yetkiyi kendinde toplamaya çalışmıştır (Muhsin, 2015). Bu doğrultuda önce Şubat 2003'te Mısır ile bir MEB sınırlandırması yapmıştır. Bilahare Kıbrıs Adasının güney doğusunda yani Levant Kıta Kenarı arasında bulunan ülkelerden Lübnan ile Ocak 2007'de, İsrail ile Aralık 2010'da MEB anlaşmaları imzalamıştır (Şekil 6). GKRY bu anlaşmalar sonucunda Mısır, Lübnan ve İsrail arasında bulunan havzalarda 13 blok ruhsatlı parsel ilan etmiştir (Yorgancıoğlu, 2017). Türkiye'nin hak iddia ettiği 8. 9. ve 12. parseller, Mısır ile anakaralar esasına göre belirlemiş olduğu ortay hat ile uyumsuzluk göstermiştir (Şekil 7).

Aynı zaman da KKTC'nin Ada'da yer alan durumunu görmezden gelerek tüm Kıbrıs Adası adına kararlar almış Türkiye'nin MEB sınır potansiyelini ve KKTC için garantör bir ülke olmasını da yok saymıştır. 2007 yılında hazırlanan "AB SEVİLLA HARİTASI" GKRY'nin MEB sınırlarını belirlemesinde anahtar rol oynamış ve GKRY, Sevilla haritasını esas alarak hukuki bir zemin oluşturmayı hedeflemiştir. Ancak Türkiye yapılan bu haritaya karşı bir hamlede bulunarak Cihat Yayıncı'nın (Şekil 8) "İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ (MAVİ VATAN)" (Marshall, 2021; Yayıncı, 2012) haritasını yayınlamış ve GKRY, Yunanistan ve AB ülkelerine karşı hem Türkiye'nin hem de garantör olduğu Kıbrıs Türk halkının haklarını koruyacağını mesajını vermiştir.

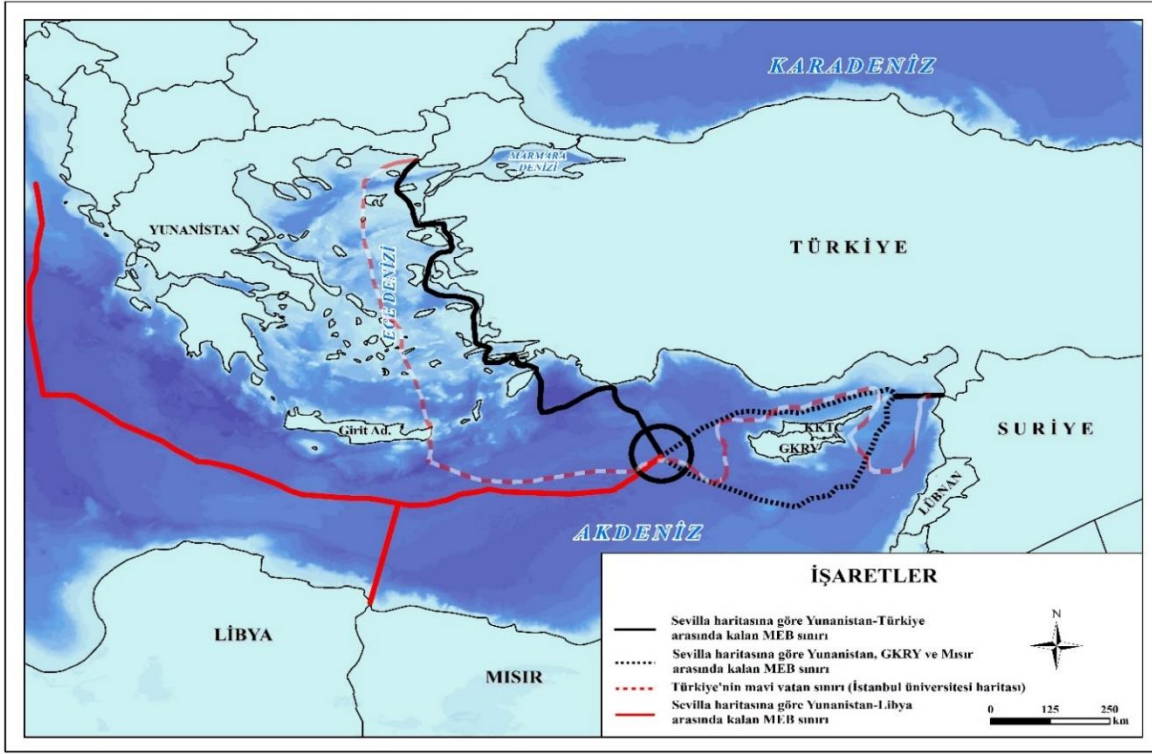
Şekil 6. GKRY'nin MEB Sınırları ve Potansiyel Sınırları (Şahin, 2019, alınarak düzenlenmiştir).

Figure 6. EEZ Boundaries and Potential Boundaries of the Greek Cypriot Administration (Edited by Şahin, 2019).

Şekil 7. 12. Parsel için GKRY'nin Sondaj Yaptırdığı Parseller (Denizli, 2022).

Figure 7. Parcels Drilled by Greek Cypriot Administration for the 12th Parcel (Denizli, 2022).

Şekil 8. Sevilla Haritası ile Türkiye'nin hak ve menfaat alanlarının belirlendiği Mavi Vatan Haritasına göre GKRY-Türkiye MEB Sınırları Arasındaki Uyuşmazlıklar (Denizli, 2022).

Figure 8. Disputes between Greek Cypriot Administration and Turkish EEZ boundaries according to the Sevilla Map and the Blue Homeland Map, Where the rights and interests of Turkey are determined (Denizli, 2022).

GKRY'nin tek tarafı olarak yapmış olduğu ikili anlaşmalar Türkiye'nin kıta sahanlığını ve MEB alanlarını tehdit etmektedir. Bir yandan İsrail'e daha yakın olarak kendi lehine bir güç dengesi kurmak isteyen GKRY'nin yapılan tüm anlaşmaların merkezinde olma amacı güttüğü anlaşılmaktadır (Gözügüzelli, 2019; Şahin, 2019). Yunanistan ise Girit Adasıyla Libya'nın, Rodos ve Meis adalarıyla ise Türkiye'nin MEB sınırlarına girmek istemektedir. Özellikle AB Sevilla haritası, GKRY ve Yunanistan'a göre; Türkiye, Ege'de bir kara devleti gibi çizilen sınırlarına ek olarak Doğu Akdeniz'de ise birkaç körfezden ibaret bir devlet olarak gösterilmiştir. Türkiye ise Mavi Vatan haritasına göre Ege Denizindeki MEB sınırını, Yunanistan ve Türkiye anakaralarının kesiştiği ortay hatta göre belirlerken, Doğu Akdeniz sınırını da Libya ile 2019 yılında belirlenen diyagonal hat ve Kuzey Afrika anakarası ortay hat esasına göre sınırlandırmıştır.

4.2.2. Türkiye, Libya ve Yunanistan, Mısır arasındaki meb sınırları ve anlaşmazlıklar

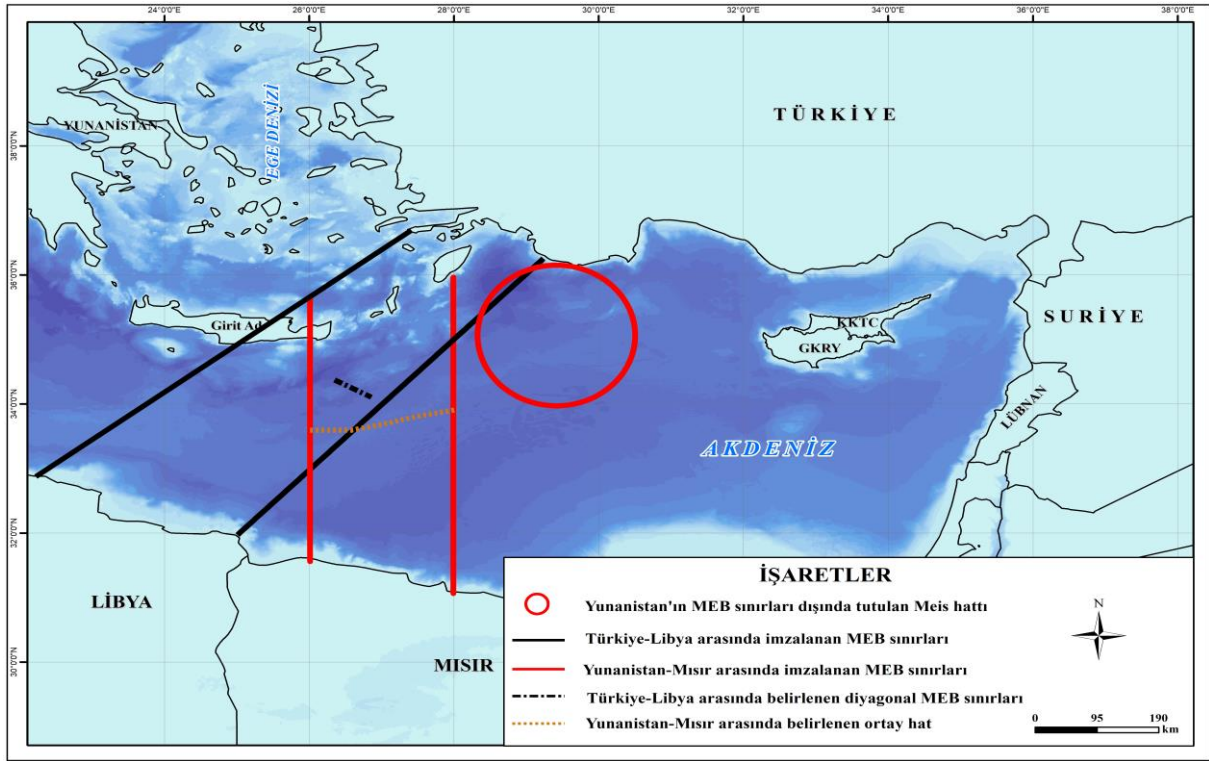
Türkiye, Kuzey Afrika anakarasını baz alarak ortay hatlar (Şekil 9) esasına göre belirlemiş olduğu MEB sınırı için Mısır ile henüz bir antlaşma imzalamamıştır. Türkiye'nin belirlediği ortay hat Mısır kıyılarıyla sınırlı olduğu için Doğu Akdeniz hidrokarbon paylaşımında Mısır'ın Türkiye karşıtı tutumu ve Türkiye haricindeki devletlerle MEB sınırlandırma anlaşmaları imzalaması Doğu Akdeniz havzasında bulunan parsellerin daha fazla devlet tarafından bölünmesine yol açmıştır. Şöyle ki; Yunanistan Rodos ve Teke Yarımadasının ucunda Türk kıta sahanlığına çok yakın bir konumda yer alan Meis adası (Şekil 9, Kırmızı Çember) ile Doğu Akdeniz'e burnunu sokmak istemiştir.

Ancak Yunanistan ve Mısır arasında imzalanan MEB sınırlandırmasına göre Mısır, Meis Adasını bu sınırlandırmada devre dışı bırakarak Rodos ve Girit adalarına göre belirlenen ortay hattı tercih etmiştir.

Bu da ileride Türkiye'nin de Mısır ile MEB anlaşmaları için masaya oturabileceği ihtimalini gündeme getirmiştir. GKRY ise Kıbrıs Adası'nın tek yetki sahibi gibi davranarak adayı bir anakara olarak göstermiş ve Mısır ile ortay hatlar esasına göre anlaşma imzalamıştır. Meis ve Girit gibi adalarla Yunanistan Mısır ile MEB sınırlandırma anlaşması için zemin oluşturmak ve anlaşma yapmak istemiştir. Öte yandan Uluslararası Adalet Divanı kararına göre anakaranın doğal sınırları içindeki adaların kıta sahanlığına ya da münhasır ekonomik bölge haklarının olmadığı tescil edilmiştir (Gönenggil, 2021). Bunun üzerine Türkiye 27 Kasım 2019'da BM tarafından tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanı Sarraj ile Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dolmabahçe Sarayında imzalamış olduğu, Dolmabahçe Mutabakatı ve MEB sınırları Birleşmiş Milletlere onaylatılmış böylece; Yunanistan, GKRY ve Mısır'a Akdeniz'deki hak ve menfaatlerin korunması için gerekli tedbirlerin alınacağını ilan edilmiştir (Şekil 10).

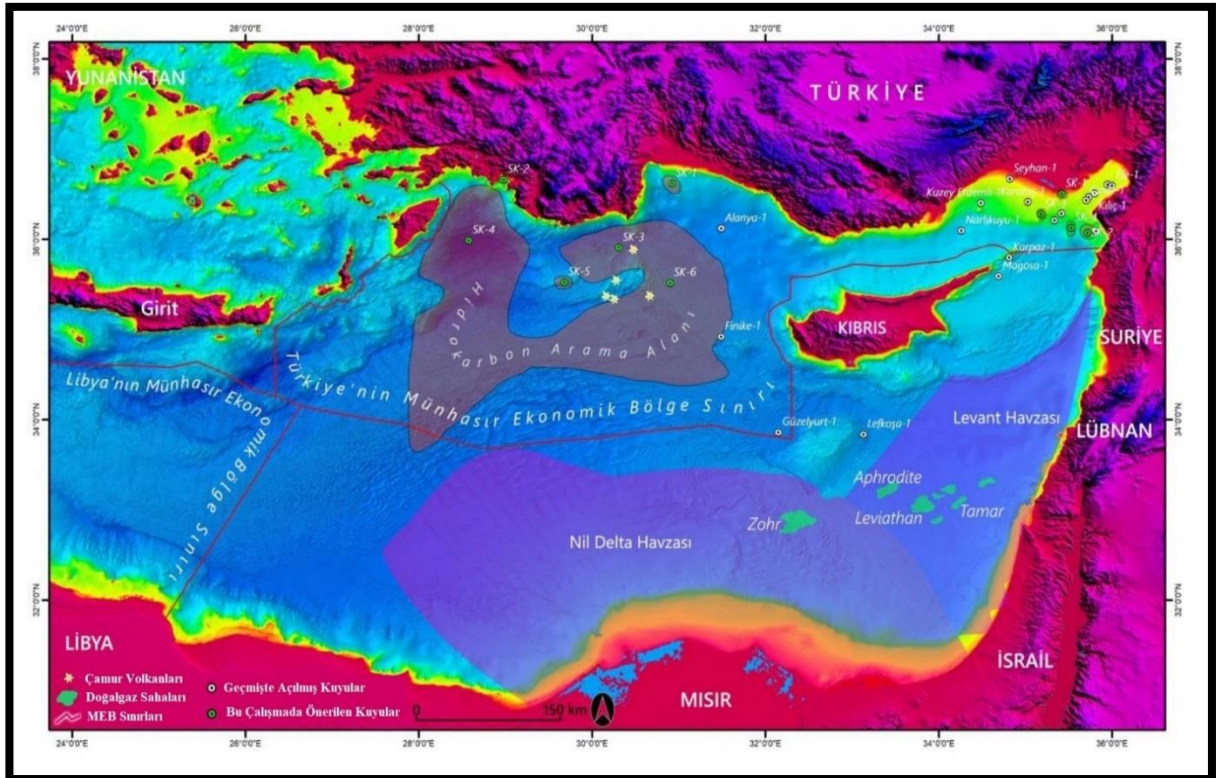
Türkiye ile Libya arasında Doğu Akdeniz'de yapılan deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması ile Girit Adası'nın güneyinden geçen hat ile Yunanistan Doğu Akdeniz sınırları dışında bırakılmıştır (Gürdeniz, 2020). Belirlenen bölgede bulunan petrol ve doğal gaz gibi hidrokarbon oluşumları arama hakkı ve sondaj faaliyetleri Libya ve Türkiye arasında meşrulaşmıştır.

Şekil 9. Yunanistan-Mısır, Türkiye-Libya Anlaşmaları Sonucunda Doğu Akdeniz MEB Sınırları İhtilafı (Denizli, 2022).

Figure 9. Eastern Mediterranean EEZ Boundaries Dispute as a result of Greece-Egypt, Turkey-Libya Agreements (Denizli, 2022).

Şekil 10. Dolmabahçe Mutabakatına Göre Türkiye-Libya Diyagonal Hattı Göre Belirlenen MEB Sınırı (Özdemir vd., 2020).

Figure 10. The EEZ Boundary Determined According to the Türkiye-Libya Diagonal Line According to the Dolmabahçe Consensus (Özdemir et al., 2020).

Libya ve Türkiye arasındaki anlaşmaya karşı bir hamle olarak Yunanistan ise 2005'ten beri ikili görüşmeler yaptığı Mısır ile 6 Ağustos 2020'de iş birliği yaparak deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmasına esas teşkil edecek Yunanistan-Mısır MEB sınırları belirlenmiştir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken başta

Mısır ve Türkiye, Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarından kayıplar vermiştir. Mısır, Türkiye ile anlaşarak daha fazla deniz yetki alanına sahip olmasına rağmen GKRY ve Yunanistan ile anlaşmalar yaparak sadece Türkiye'ye değil kendi deniz yetki alanlarında da büyük kayıplara neden olmuştur.

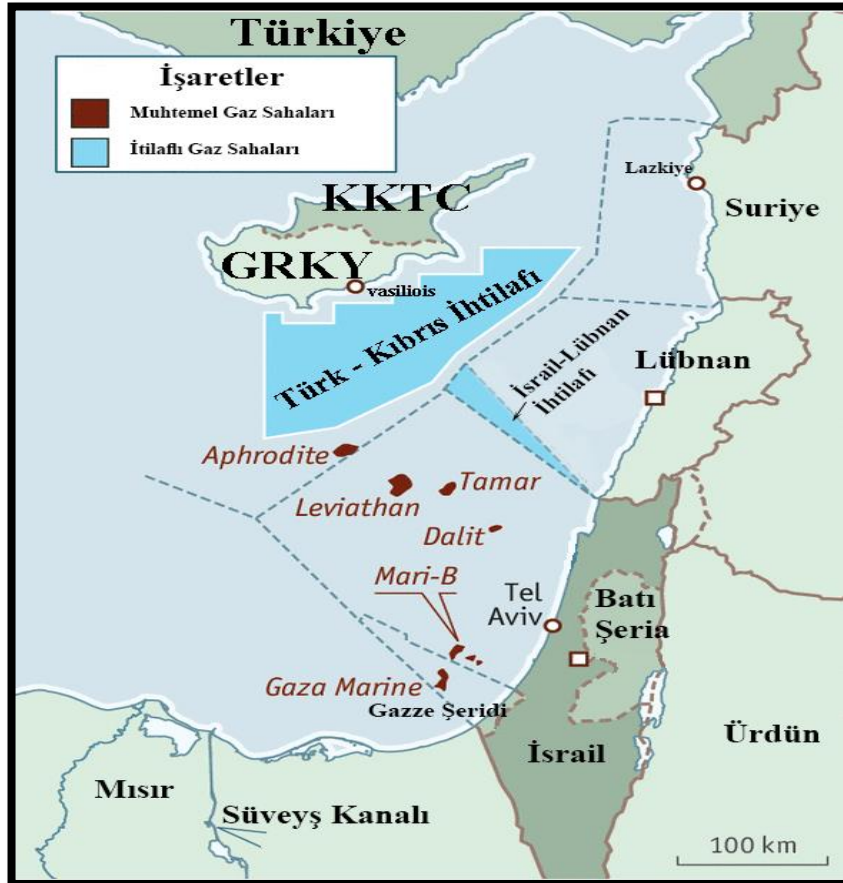

4.2.3. İsrail, Filistin ve Lübnan arasında bulunan meb sınırları ve anlaşmazlıklar

I. Dünya Savaşını sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihine kadar Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Lübnan ve Filistin toprakları 1916 yılında Britanya Krallığı ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot anlaşmasına istinaden (Akengin, 2019; Akengin & Yaşar, 2019) Fransız ve İngiliz hakimiyetine girmiştir. Bu anlaşmadan bir yıl sonra 1917'de Balfour Deklarasyonu (Turan, 2003) ile İsrail Devleti'nin kuruluş süreci başlamıştır. 1947 yılında BM'de Filistin bölgesinde Musevi devletinin kurulmasına zemin hazırlayacak Yahudiler ve bölgede yaşayan Araplar arasında toprak paylaşımı oylamasından sonra İsrail devletinin kuruluşu BM kararı ile kabul edilmiştir. 1948'de ise büyük bir göç dalgası ile günümüzdeki coğrafi sınırları içerisinde yani Filistin sınırlarında küçük kantonlara yerleştirilerek ellerinde bulunan toprakları haricinde bulunan toprakları satın alarak veya işgal ederek sahip oldukları alanı genişletmişlerdir (William, 2008). 1948'den itibaren İngiliz ve ABD desteğini arkasına alan Yahudiler, Filistin topraklarını savunmak ve bölgede bir Yahudi devleti kurdukmak istemeyen Araplarla savaşmış bu savaşları bölgede Yahudi devletinin kurulmasını teşvik eden batılı devletlerin desteği ile Arap Devletlerine karşı yapılan savaşları kazanmıştır. Nihayetinde bölgesinde en çok savaştığı devlet olan Mısır ile 1978'de imzalanan Camp David anlaşması (Turan, 2003) ile tanınarak bulunduğu bölgede meşruyet kazanmıştır. Lübnan ise Syces-Picot antlaşmasında Fransa'ya bırakılan topraklar üzerinde 1920'de San Remo Konferansına göre Suriye ile Büyük Lübnan Devleti adıyla kurulmuştur (Kurt, 2020).

1926'da cumhuriyet ilan eden Lübnan, 1941'de ise bağımsız olmuştur. Nihayetinde ise Fransa, Lübnan topraklarından 1946 yılı itibariyle kademeli olarak çekilmiştir. Lübnan ilk yıllarında Ortadoğu'nun en karışık dini yapısına sahip olmakla beraber en zengin ve refah sahibi ülkesi haline gelmiştir. İlerleyen yıllarda güney sınırında meydana gelen İsrail-Filistin savaşı bölgede bulunan refahı kırmaya başladı. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), İsrail'e karşı savaşı kaybederek Lübnan'ın güney sınırına yerleşince İsrail savaşı Lübnan toprakları üzerinden yönetmeye başlamıştır. 1976'da Lübnan'da başlayan iç savaş ülke ekonomisine ağır bir darbe vurmuştur. İsrail, 1982'de Lübnan'ın başkenti Beyrut'u kuşatmış, Fransız, ABD ve İtalyan askerlerinin Lübnan'a yardıma gelmesiyle kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır (William, 2008). 2000'li yıllarda bölgede İsrail tarafından keşfi yapılan hidrokarbon yatakları petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının keşfi ile Lübnan'da harekete geçmiştir. Lübnan 2002-2013 yılları arasında Petroleum GeoServices (PGS) isimli jeofizik şirketi ile yapmış olduğu iş birliği ile kendi deniz yetki alanlarında arama faaliyetlerine başlamıştır. Lübnan'ın güney bölgesinde halen daha süren İsrail işgali ve aşılamaayan deniz yetki alanları sorunu yer almaktadır (Şekil 11).

Lübnan; 2007'de GKRY ile imzaladığı MEB sınırları ile, GKRY'nin 2010'da İsrail ile imzaladığı MEB sınırları arasında (yaklaşık 860 km²) sınırının çakışması nedeniyle bu anlaşmaya itiraz etmiştir. ABD yapılan bu itirazlar sonucunda araya girse de bu sorunu çözememiştir (Erol, 2019). Lübnan Doğu Akdeniz'de Levant Kıta Kenarında bulunan yetki alanlarını 10 parsele bölmüştür (Harunoğulları, 2020a).

Şekil 11. Lübnan-İsrail ve Filistin Arasında Yer Alan İhtilafı Hidrokarbon Sahası (Antreasyan, 2013; Nurieva, 2017, alınarak düzenlenmiştir).

Figure 11. The Disputed Hydrocarbon Field Between Lebanon-Israel and Palestine (Edited based on Antreasyan, 2013; Nurieva, 2017).

30 Nisan 2013'te ilk deniz ruhsatlandırma ihalesini "1, 4, 8, 9 ve 10" numaralı sahalara açmış, 46 şirket ihaleye katılmış ancak Lübnan'daki iç siyaset tartışmaları ve hükümet bunalımları ruhsatlandırma ve ihale sürecini olumsuz etkilemiş, sondaj faaliyetlerinin gecikmesine neden olmuştur. 2018'de sonuçlanan ruhsatlandırma ile İsrail ile ihtilafli olan 4 ve 9 numaralı parseller Fransız Total şirketine geri kalan parseller ise Rus Novotek ve İtalyan ENİ şirketlerine ruhsatlandırılmıştır (Shaffer, 2011). 2019'da Lübnan ordusu güney karasularını yaklaşık 1430 km² artıracak şekilde İsrail'le deniz sınırlarında bir değişiklik yapılmasını önermiştir. Lübnan Kuzey'de Suriye ve güneyde ise İsrail'le MEB sınırlarını henüz belirleyememiştir. Sadece 2007 yılında GKRY ile batı sınırını koruma altına alabilmiştir. Kuzeyde Suriye'de meydana gelen iç karışıklık, güneyde ise İsrail tarafından işgal edilmiş toprakları bulunan Lübnan, kendi belirlemiş olduğu potansiyel sınırları koruma altına alabilmek için BM'ye şikâyet ederek çözüm arayışlarında bulunmuştur. Aynı zamanda Doğu Akdeniz'de Levant Kıta Kenarında İsrail-Mısır kıyıları arasında 41 km uzunluğunda Akdeniz'e kıyısı olan Gazze Şeridi açıklarında keşfedilen "Gazze Marina" hidrokarbon sahasında İsrail tek taraflı olarak arama faaliyetlerini sürdürmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Genel bir değerlendirme yapıldığında, günümüz dünyasının en önemli sorunlarından birinin artan enerji ihtiyacının karşılanması olduğu bilinmektedir. Küresel enerji sorununun çözülmesi için küresel enerji bilançosu içerisinde bir taraftan yenilenebilir kaynakların kullanım oranının artırılmasına yönelik faaliyetler artarken, bir taraftan da birincil enerji kaynağı durumunda olan fosil veya hidrokarbon kaynakları rezervlerini zenginleştirmeye yönelik faaliyetlerin yoğun bir şekilde devam ettiği bilinmektedir. Hidrokarbon kaynaklarına olan talebin her geçen gün artması hem mevcut kaynaklardan faydalanma ve hem de yeni rezervlerin araştırılması ve keşfi yeni yatırımlar yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Muhtemel hidrokarbon rezerv alanları ile ilgili olan devletler arasında bu kaynakları keşfetme, çıkarma ve kullanma konusunda bir taraftan ittifaklar yapılırken, bir taraftan da çıkar çatışması olan devletler arasında Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı üzerinden yeni anlaşmazlık ve muhtemel çatışma noktaları ortaya çıkmaktadır. Hidrokarbon kaynaklarının araştırılmasına yönelik sondaj faaliyetleri ve yapılan keşifler, Doğu Akdeniz'in hem doğal gaz ve hem de petrol rezervleri bakımından önemli bir rezerv sahası olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısı ile Doğu Akdeniz'de muhtemel hidrokarbon kaynaklarının varlığı ve zenginliği bölgedeki devletler arasında bu kaynaklardan faydalanma konusunda, MEB anlaşmaları, deniz yetki alanlarının paylaşımı, menfaat alanı çatışmalarına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının kullanımı, paylaşımı ve sınır ihtilafı ile ilgili dikkati çeken sonuçlar ve bu sonuçlardan hareketle öneriler şu şekildedir:

- 1- Doğu Akdeniz'in merkezinde yer alan Kıbrıs Adası'nda 1960 anlaşmaları ile iki toplumlu bir devlet olarak kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının ortaya çıkardığı fiili durumdan sonra GKRY'ne dayalı bir idari yapıya dönüştürülmüştür. Yunanistan'ın desteği ve çabaları ile GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB'ye girmiş ve AB ülkeleri

tarafından desteklenmiştir.

GKRY, AB'ye girmesi ile AB ülkeleri tarafından, 2007'de Akdeniz için hazırlanan deniz yetki alanı ve su paylaşım haritasına göre (Sevilla Haritası), GKRY'nin Kıbrıs Adasını temsilen adımlar atmasına sebep olmuştur. Kıbrıs Adası'nın MEB sınırlandırmaları ile Kıbrıs Adası'nın güney ve güneydoğusunu MEB sınırları içerisinde göstermesi, bu süreçte yok sayılan Kuzey Kıbrıs Türk Halkı (veya KKTC) ile Kıbrıs Türklerinin, haklarının korunması konusunda garantör olan Türkiye ile GKRY arasında Kıbrıs Türk Halkının, anlaşmalardan doğan haklarının korunması konusunda anlaşmazlık çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunun çözümü için garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin, Kıbrıs Adası kıta sahanlığı veya MEB alanlarındaki menfaat alanlarının hakkaniyet ölçüsü ile Kıbrıs Rum Yönetimi ile KKTC'nin ortak menfaatleri doğrultusunda hayata geçirilmelidir. Aksi durumda GKRY, Yunanistan, KKTC ve Türkiye arasındaki belirsizlik ve soruna uluslararası toplumlarında dahil olması ile Doğu Akdeniz'deki güç mücadeleleri ve bunu ortaya çıkardığı gerginlik devam edecektir.

- 2- Rusya'nın, Ukrayna'ya başlattığı askeri harekatta tepki gösteren Avrupa ülkelerine karşı Rusya'nın özellikle doğal gaz temini ile ilgili uyguladığı politika, doğal gaz bakımından önemli ölçüde Rusya'ya bağlı olan Avrupa devletlerinde enerji temini ile ilgili bir sorun/sorunlar ortaya çıkarmıştır. Doğu Akdeniz'de ispatlanmış zengin hidrokarbon kaynakları Avrupa'nın enerji güvenliğine alternatif bir saha olabileceği anlaşılmaktadır. Hem muhtemelen Türkiye'nin hidrokarbon kaynaklarına yönelik arama ve sondaj faaliyetleri, hem Türkiye'nin Mavi Vatan politikası, Doğu Akdeniz'den Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanmasında anahtar bir rol üstlenmesi ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Dolayısı ile Doğu Akdeniz havzasındaki hidrokarbon kaynaklarından paylaşımının bölgedeki bütün paydaşları dikkate alınarak hakkaniyet ölçüsünde paylaşılması Akdeniz havzasını hem "enerji merkezi" hem de bir "barış havzası" haline getirmesi mümkün görünmektedir.
- 3- Doğu Akdeniz'de; Anadolu'nun güney kıyıları ile Afrika anakarasının kuzey kıyıları arasında belirlenen ortay hat esasına göre Mısır ve Türkiye'nin daha fazla yetkiye sahip olduğu görülmektedir. GKRY'nin, MEB bölgelerinde yaptığı anlaşmalarla Doğu Akdeniz'de, Mısır ve Türkiye'nin sahip olduğu deniz yetki alanlarında söz hakkına sahip olarak bu iki devletin önemli ölçüde deniz yetki alanı kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca Yunanistan, Mısır ile Doğu Akdeniz'de, Girit ve Rodos adalarını anakara gibi göstererek Mısır ile yaptığı MEB sınırları anlaşmasına göre hem Türkiye hem de Mısır deniz yetki alanlarında hak sahibi olmuştur. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Kıbrıs Adası'nın batısındaki Girit ile çok yakın olan Rodos ve Meis gibi adalar grubu (On İki Adalar) ile MEB sınırlandırması için GKRY ile Yunanistan arasında MEB sınırlandırması yapmak için zemin hazırlamıştır. Bu potansiyel sınıra göre Türkiye'nin deniz yetki alanları Antalya, Mersin ve İskenderun körfezleriyle sınırlandırılarak Türkiye'yi, Anadolu Yarımada'sına hapseden girişimlerinin sinyallerini vermişlerdir. Türkiye'yi, Anadolu Yarımada'sına hapseden bu potansiyel sınır taslağının, 2007'de İspanya'daki Sevilla Üniversitesinde

hazırlanan "Sevilla Haritası" taslaklarıyla birebir aynı olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Türkiye ise Sevilla Haritasına, Cihat Yayıncı'nın hazırladığı ve İstanbul Üniversitesinin 2020 yılında yayınladığı "Mavi Vatan" haritasıyla karşılık vermiştir. Bölgedeki devletlerin menfaati için bu haritalarda belirlenen sınır çakışmaları dikkate alınarak sınırlar yeniden belirlenmelidir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen AB üyesi pozisyonunda olan GKRY, Yunanistan'ında desteği ve AB üyeliğinin desteği ile sınır anlaşmazlıklarını devam ettirerek, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarını daha fazla geliştirmek isteyecektir.

- 4- Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervlerini büyük bir pasta olarak düşünüldüğünde, Mısır ve Türkiye'nin kendi aralarında anlaşmaları halinde diğer devlerin bu pasta diliminden alacakları payın azalacağı ve nihayetinde bölgesel krize neden olan devlet sayısının azalabileceği öngörülmektedir. Bunun için Türkiye ve Mısır'ın başta Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının kullanımı ve bunun uluslararası arenada ortaya çıkaracağı güç dikkate alınarak Türkiye ve Mısır arasındaki gerginliğin azaltılması gerekmektedir.
- 5- Levant kıta kenarında yer alan Lübnan, kuzeyde Suriye ve güneyinde ise İsrail ile MEB sınırları konusunda anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Lübnan, İsrail'in işgal etmiş olduğu güney topraklarını geri almak ve deniz yetki alanlarını genişletmek istemektedir. Lübnan'ın, GKRY ile imzalanmış olduğu MEB sınırı ile İsrail'in, GKRY ile imzaladığı MEB sınırlarının çakıştığı görülmektedir. Aynı zamanda Filistin'e ait olan Gazze Şeridi açıklarında İsrail hidrokarbon arama faaliyetleri yapmaktadır. Bu sorun Levant Havza devletlerinin bir araya gelerek çıkarılan hidrokarbonlardan ortay hat ya da diyagonal hat esas dışında kıyı uzunluklarına göre ya da hidrokarbon bağımlılığına göre pay verilmesi yoluyla aralarındaki anlaşmazlık çözümlenmelidir.

Çıkar Çatışması/Conflict of interest: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. *The authors declare that there is no conflict of interest.*

Veri Erişebilirliği/Data: Doğu Akdeniz'in harita altlığı GEBSO (General Bathymetric Chart of the Oceans) tarafından https://www.gebco.net/data_and_products/gridded_bathymetry_data/ bağlantısı ile alınmıştır. *The map base of the Eastern Mediterranean is by GEBSO (General Bathymetric Chart of the Oceans).* by https://www.gebco.net/data_and_products/gridded_bathymetry_data/ retrieved from the link.

Yazar Katkısı/Author contribution: Çalışma konsepti ve katkısı C.D. ve H. A. tarafından yapılmıştır. C.D. tarafından veriler toplanmış C.D., H.A. ve A.K. tarafından yorumlanmıştır. İlk yazım kısmı C.D. tarafından yapıldıktan sonra H.A. ve A.K. tarafından okunmuştur. En son gerekli düzenlemeler C.D. ve H.A. tarafından yapılmıştır. *Study concept and contribution by C.D. and H. A. Data were collected by C. D., H. A. and A. K. commented by. The latest necessary regulations C. D. and H. A. made my.*

Kaynakça

- Akengin, H. (2019). *Siyasi coğrafya, insan ve mekân yönetimi* (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Akengin, H., & Yaşar, A. (2019). Siyasi coğrafya literatürü üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), 421–439.
- Antreasyan, A. (2013). Gas finds in the eastern Mediterranean: Gaza, Israel, and other conflicts. *Journal of Palestine Studies*, 42(3), 29–47. <https://doi.org/10.1525/jps.2013.42.3.29>
- Austvik, O. G., & Rzayeva, G. (2017). Turkey in the geopolitics of energy. *Energy Policy*, 107, 539–547. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.05.008>
- Balkaş, Ö. (2019). Doğu Akdeniz'de doğal gaz keşifleri, pazarlama senaryoları, enerji güvenliği ve jeopolitika. *Academia*, 0(1), 1–38.
- Bener, C. E. (2019). Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın deniz yetki alanları ve sınırlandırmaları. İçinde Çomak, H., & Şeker, Ş, B. (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı) (ss. 187–249). Nobel Yayıncılık.
- Bryza, M. J. (2013). An Israel-Turkey natural gas pipeline: Inter-connection of commercial and geopolitical logic. *Oxford Institute for Energy Studies*, 93, 10–12.
- Çelik, H., & Çetinoğlu, H. (2019a). Akdeniz'de deniz yetki alanları ve deniz yetki alanlarının hukuki statüsü. İçinde Çomak, H., & Şeker, Ş, B. (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı) (ss. 135–153). Nobel Yayıncılık.
- Çelik, H., & Çetinoğlu, H. (2019b). Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunları. İçinde Çomak, H., & Şeker, Ş, B. (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı) (ss. 1251–1263). Nobel Yayıncılık.
- Denizli, C. (2022). *Doğu Akdeniz Hidrokarbonları Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme* (Tez No. 730802) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yök Tez Merkezi.
- Eran, O., Vardi, D., & Cohen, I. (2014). Political feasibility of Israeli natural gas exports to Turkey. *Institute for National Security Studies Memorandum*, 4(18), 375–392.
- Erol, E. (2019). Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletlerin hidrokarbon çalışmaları ve bölgesel güvenliğe etkileri. Çomak, H., & Şeker, Ş, B. (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı) (ss. 1365–1382). Nobel Yayıncılık.
- Gönençgil, B. (2021). Doğu Akdeniz ve Ege Denizinde deniz yetki alanı tartışmalarının coğrafi perspektifte değerlendirilmesi. İçinde Ak, M., Alkan, H., Ünver, M. (Eds.), *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemede Ege ve Doğu Akdeniz* (ss. 11–30). İstanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/b/ss46.2021.008.02>
- Gözgüzelli, E. (2019). Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler. *ORSAM*, (229), 3-13.

- Gürdeniz, C. (2020). *Mavi vatan'ın güney cephesi, Doğu Akdeniz* (2. Baskı). Pankuş Yayınları.
- Hacaloğlu, H., & Çolak, U. (2022, Ağustos 22). *Türkiye İsrail yakınlaşması neden şimdi?* VOA Haber. <https://www.voaturkce.com/a/turkiye-israil-yakinlasmasi-neden-simdi/6711395.html>
- Haese, R. R., Hensen, C., & De Lange, G. J. (2006). Pore water geochemistry of eastern Mediterranean mud volcanoes: Implications for fluid transport and fluid origin. *Marine Geology*, 225(1-4), 191-208. <https://doi.org/10.1016/j.margeo.2005.09.001>
- Harunoğulları, M. (2020a). Eastern Mediterranean energy basin: International conflict and competition on the region. In *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, (Vol. 42), 455-481.
- Harunoğulları, M. (2020b). Türkiye'nin enerji jeopolitiği. *Mukaddime*, 1(11), 177-211. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.550689>
- Hava, T. H. (2020). Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerinin ekonomik ve güvenlik boyutuyla Türkiye açısından değerlendirmesi. *Güv. Str. Derg*, 16(35), 675-706. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrti.807021>
- İstikbal, D., & Boyraz, H. M. (2019). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ekonomi-politik bir yaklaşım. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3(5), 69-86.
- Kılıçarslan, E. (2019). Libya'nın Akdeniz bölge politikası ve siyasal iletişim bağlamında yeni jeopolitik dengeler. İçinde Çomak, H., & Şeker, Ş. B. (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı). Nobel Yayıncılık.
- Kısacık, S. (2019). 21. yüzyılda Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği politikaları bağlamında Akdeniz Bölgesi'nin önemini anlamak. İçinde Çomak, H., & Şeker, Ş. B. (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı) (ss. 1101-1127). Nobel Yayıncılık.
- Kurt, H. (2020). *Orta Doğu ve Kuzey Afrikanın Siyasi Coğrafyası* (1. Baskı). Erkam Yayınları.
- Marshall, T. (2021). Turkey. In Elliott & Thompson (Eds.), *The power of geography: Ten maps that reveal the future of our world*. 1. Baskı (ss. 188-218).
- Nurieva, G. (2017). Natural gas factor in Israil-Turkey-Russia "Energy Triangle." *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 105-105. <https://doi.org/10.26513/tocd.306752>
- Olu-Le Roy, K., Sibuet, M., Fiala-Médioni, A., Gofas, S., Salas, C., Mariotti, A., Foucher, J. P., & Woodside, J. (2004). Cold seep communities in the deep eastern Mediterranean Sea: composition, symbiosis and spatial distribution on mud volcanoes. *Deep-Sea Research Part I: Oceanographic Research Papers*, 51(12), 1915-1936. <https://doi.org/10.1016/j.dsr.2004.07.004>
- Özdemir, A. (2016). *Türkiye'nin keşfedilebilir petrol ve doğalgaz yatakları-1.1-* 417.
- Özdemir, A., Palabıyık, Y., & Karataş, A. (2020). Türkiye denizlerinin petrol ve doğalgaz potansiyeli, gelecek hidrokarbon arama faaliyetleri için hedef alanlar ve sondaj lokasyonları. İçinde Neşeli, S. (Ed.), *Enerji Araştırmaları* (ss. 53-91). İKSAD Yayınevi.
- Ponting, C. (2008). *Dünyanın yeşil tarihi-çevre ve büyük uygarlıkların çöküşü* (A. B. Sander. Çev.) (3. Baskı). Biltur Basım Yayın.
- Prontera, A., & Ruszel, M. (2017). Energy security in the eastern mediterranean. *Middle East Policy*, 24(3), 145-162. <https://doi.org/10.1111/mepo.12296>
- Ruble, I. (2017). European Union energy supply security: The benefits of natural gas imports from the Eastern Mediterranean. *Energy Policy*, 105, 341-353. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.03.010>
- Shaffer, B. (2011). Israel-New natural gas producer in the Mediterranean. *Energy Policy*, 39(9), 5379-5387. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.05.026>
- Suárez De Vivero, J. L., & Rodríguez Mateos, J. C. (2002). The Mediterranean and Black Sea: Regional integration and maritime nationalism. *Marine Policy*, 26(5), 383-401. [https://doi.org/10.1016/S0308-597X\(02\)00020-9](https://doi.org/10.1016/S0308-597X(02)00020-9)
- Şahin, G. (2019). Uluslararası ilişkiler teorileri açısından Akdeniz güvenlik ve istikrar süreci. İçinde H. Çomak & Ş. B. Şeker (Eds.), *Akdeniz Jeopolitiği* (1. Baskı) (ss. 327-338). Nobel Yayıncılık.
- Şahin, İ. (2019). Doğu Akdeniz'de Enerji Çatışması ve İş birliği. *ORSAM*, (3), 1-52.
- Turan, Ş. (2003). LEVANT, Avrupa literatüründe X. yüzyıldan başlayarak Akdeniz'in doğu kıyılarındaki ülkelere verilen ad. *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, 27, 145-147.
- William, L. C. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi* (M. Harmancı, Çev.) (1. Baskı). Agora Kitaplığı.
- Winrow, G. M. (2016). The anatomy of a possible pipeline: The case of Turkey and Leviathan and gas politics in the Eastern Mediterranean. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(5), 431-447. <https://doi.org/10.1080/19448953.2016.1196012>
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 6(4), 1-70.
- Yıldız Muhsin, A. (2015). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Yorgancıoğlu, Ç. (2017). Kıbrıs müzakereleri ekseninde, Doğu Akdeniz'de enerji boyutuna bakış. *Academia*, 0(1), 1-17.